

ONBETAALBAAR

Jantine Messing

ONBETAALBAAR

Jantine Messing

HUSSAN Shehazeh
Broek koeter worden
gemaakt
Gezegd dat het
woensdag 9/3 klaar is.

Herkenbaar?

Vrijwilligers

Als dit boek titel noch tekst zou hebben, zou het dan duidelijk zijn dat het over vrijwilligers gaat? We zien op de foto's mensen met een heel verschillende uitstraling. Soms gewoon vrolijk, soms helemaal opgaand in een activiteit, soms in een gezelschap en soms alleen. Vaak hebben ze iets van een vriendelijke vastberadenheid in hun blik. Het is goed voorstelbaar dat ze allemaal uit Doetinchem en omgeving komen, maar helemaal een dwarsdoorsnee is het niet. Wat hen bindt is dat ze allen een missie lijken te hebben en een plezier dat je gemiddeld in de winkel, op het werk of in de file toch minder tegenkomt.

Op de meeste foto's staat een vrijwilliger centraal. Wat een vrijwilliger is, is in concrete situaties wel duidelijk: iemand moet iets doen in het groepsbelang. Wanneer die persoon zichzelf aanmeldt zonder overduidelijk aan de beurt te zijn en zonder beloning in het verschiet, dan is dat de vrijwilliger.

Het is lastiger uit te leggen wie in onze samenleving vrijwilligers zijn. Er is een min of meer officiële definitie van vrijwilligerswerk in Nederland: 'werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving'. Maar deze definitie roept in de praktijk allerlei vragen op. Hoe onbetaald moet het zijn? Geen cent onkostenvergoeding? Of is het voldoende dat activiteiten 'niet primair voor de financiële

beloning worden verricht' (aldus de definitie van volunteering van de Verenigde Naties)? En wat heet onverplicht als je er niet onderuit kunt door je geweten, je geloof of vanwege sociale druk? Om maar te zwijgen van vrijwilligerswerk dat wel heel dwingend wordt aangeraden door een uitkeringsinstantie.

In andere landen kent men ook wel informeelvrijwilligerswerk, maar in Nederland lijkt er een lijn te zijn getrokken tussen vrijwilligerswerk voor organisaties en informeel vrijwilligerswerk. Met dat laatste worden min of meer spontane situaties bedoeld. In de ogen van veel vrijwilligers is het georganiseerde het minst relevant. Als men 'gewone' burgers in plaats van beleidsambtenaren en onderzoekers vraagt om aan te geven wat vrijwilligerswerk is, dan is het volgens hen veel belangrijker dat er een zekere mate van opoffering en regelmaat is.

In Nederland doen veel mensen vrijwilligerswerk, evenals in de noordelijke landen. Dat blijkt uit Europese bevolkingsenquêtes. In wereldwijde enquêtes worden we ingehaald door de Noord-Amerikanen. Waarschijnlijk omdat zij vrij veel religieus getint vrijwilligerswerk (voor en door kerken georganiseerde sociale activiteiten) doen.

In Nederland en Scandinavië zijn de meeste vrijwilligers in de vrijetijdssector te vinden; met name bij sportclubs. Zuidelijker in Europa, te beginnen in Wallonië, is er minder vrijwilligerswerk. Het werk dat er relatief vaak wordt gedaan is voor belangenorganisaties en in de (ouderen)zorg.

Wat er uit vergelijkende onderzoeken komt verschilt nogal, afhankelijk van wat de onderzoeksvraag is. Soms wordt de nadruk gelegd op het onbetaalde wérk. Ondervraagden noemen dan hun schoonmaakwerk of het begeleiden van mensen in de zorg. Maar ze vergeten daarbij hun lidmaatschap van een bestuur. Soms ligt de nadruk op het georganiseerde verband en wordt naar een lidmaatschap van organisaties gevraagd. Of men voor die organisaties wellicht ook onbetaalde activiteiten verricht? In dat geval wordt de school of de zorginstelling eerder vergeten. Of de nadruk ligt op iets voor anderen doen. Dan schiet hen het incidenteel collecteren of organiseren van benefietactiviteiten te binnen. Misschien ook nog vormen van mantelzorg en andere informele hulp, maar niet wat men doet om de eigen sportvereniging of die van de kinderen draaiende te houden. In sommige enquêtes wordt gevraagd of men het afgelopen jaar 'wel eens iets' heeft gedaan, in andere hoeveel tijd men er gemiddeld per week aan besteedde. Dat levert heel verschillende cijfers op. Voor de afgelopen jaren variëren de cijfers voor Nederland ruwweg tussen de 15 en ruim 50 procent. Als in onderzoeken steeds hetzelfde gevraagd wordt, kunnen de cijfers wel vergeleken worden en iets zeggen over ontwikkelingen of verschillen tussen landen of groepen mensen. Maar helemaal zonder problemen is dat niet. Vraag je naar actief lidmaatschap van ledenorganisaties, dan melden zich meer mannen. Vraag je naar onbetaalde arbeid voor andere mensen, dan komen er meer vrouwen naar voren.

Tradities

Hoe men ook meet, er zijn veel vrijwilligers in Nederland. Hoe dat komt? Hier spelen lange tradities van een burgerlijke cultuur of civil society een rol.

Mensen leerden daar hun gemeenschappelijke belangen organiseren, los van de politieke macht en feodale heren. En ook zonder de voor wat hoort wat afrekencultuur van de markt. Die cultuur kon tot bloei komen in steden van vrije burgers.

Geloof had er ook wel wat mee te maken. Het protestantisme was bevorderlijker voor die eigen verantwoordelijkheid dan het hiërarchische katholicisme. Daarnaast was de concurrentie tussen geloofsgroepen een stimulans. Vrijwilligers zijn aantrekkelijk als toegewijde aanhangers, en om activiteiten te ontplooien om de kudde bijeen te houden. In Nederland zorgde de verzuiling vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw voor een rijk rooms en protestants verenigingsleven. Soms ook socialistisch en liberaal, humanistisch of neutraal, maar allemaal met veel vrijwilligersposities. Soms gold dit ook op terreinen die elders aan de markt of aan de overheid werden overgelaten. Daaruit ontwikkelden zich gesubsidieerde instellingen met een sterke vrijwilligerspoot voor zorg, onderwijs, sociaal werk en huisvesting. Er ontwikkelde zich een traditie van verwachtingen van vrijwillig engagement. Het werd normaal dat men bij nieuwe problemen en uitdagingen niet wachtte tot de overheid of een innovatieve ondernemer iets ging doen.

In vrijwillige samenwerking onder namen burgers zelf iets. Dit is nog steeds een belangrijke traditie in Nederland. Al staan de burgerinitiatieven vaak niet helemaal los van professionals die vanuit belastinggeld worden gesubsidieerd. Er is er wat ongemak als de initiatieven religieus zijn geïnspireerd, maar we vinden het normaal dat er particuliere initiatieven in de publieke ruimte zijn.

Recente ontwikkelingen

Velen, niet in de laatste plaats vrijwilligers zelf, denken dat het vrijwilligerswerk minder wordt. Daar is weinig aanleiding voor. De cijfers verschillen tussen onderzoeken en schommelen per onderzoek, maar alle meerjarige enquêtes voor Nederland bij elkaar tonen stabiliteit, geen neerwaartse ontwikkeling.

Achter die stabiliteit gaan wel allerlei veranderingen schuil. Ten eerste is er de afgelopen decennia sprake van vergrijzing. Door massale toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt staat het vrijwilligerswerk van werkende ouders, met name van de voormalige huisvrouwen, onder druk. Er zijn niet per se minder vrijwilligers, maar ze steken er wel minder tijd in. Dat is lang gecompenseerd door meer vrijwilligerswerk van ouderen. Door langer doorwerken, een groter beroep op hun mantelzorg, de opvang van kleinkinderen en reisplannen neemt ook daar de druk toe. Ten tweede is er een ontwikkeling 'van kerk naar werk'. Kerkgang is in Nederland nog altijd een zeer belangrijke achtergrond

van vrijwilligerswerk, door een combinatie van opgeroepen worden tot goede werken en sociale druk. Maar het aantal kerkgangers daalt sterk. Meer in het algemeen is er een neergang in het verenigingsleven waarin vrijwilligerswerk als actief lidmaatschap wordt beleefd. Mensen worden vaker actief om bepaalde activiteiten als zodanig te ondernemen, en die beoordelen ze ook meer als werk. Al is het onbetaald: het moet een doel hebben, 'verschil maken' en ook een beetje efficiënt gebeuren. Ten derde is er een groei van 'geleid vrijwilligerswerk', dat niet zo vrijwillig of onbetaald is. Het wordt verwacht als tegenprestatie voor een uitkering of een korting op de lidmaatschapsbijdrage, als onderdeel van een opleiding (de inmiddels niet meer verplichte maatschappelijke stages voor scholieren) of van het werk (werknemersvrijwilligerswerk). Vrijwilligerswerk wordt gestimuleerd als zinvolle tijdsbesteding of integratiemiddel. Bijvoorbeeld voor mensen met beperkingen of vluchtelingen. Vaak kan men beter spreken over het uitvoeren van gemeenschapstaken dan over vrijwilligerswerk. Voor de 'echte' vrijwilligers kunnen de nieuwe collega's een verrijking of mooie uitdaging zijn, maar ook een bedreiging van hun identiteit.

Als er geen dalende aantallen vrijwilligers zijn, waarom is er dan alom wel het gevoel van toenemende tekorten? Ten eerste omdat er op deelterreinen, zoals langdurige zorg, wel tekorten zijn. Ten tweede omdat het niet meer lukt bepaalde functies op te vullen. Oude witte mannen die bijna fulltime hun voetbalclub op de been

houden, laten zich als zodanig niet vervangen. Maar als je hun werk opknipt in kleinere activiteiten voor een beperkte periode lukt het vaak wel. Ten derde is er meer vrijwilligerswerk te doen: het aantal hulpbehoevende ouderen neemt toe, de georganiseerde sport heeft meer mensen nodig en er moeten meer bezuinigingen worden opgevangen. Ten vierde hebben organisaties de neiging hun eigen tekorten te creëren. Als alles goed gaat, bedenkt men extra activiteiten, ontdekt men nieuwe doelgroepen, etcetera. Tot het niet meer te bemensen is.

Waarom doen ze het?

Wat beweegt de vrijwilliger, dat blijft de grote vraag. Daar hebben zich ook al veel onderzoekers over gebogen. Er zijn allerlei rijtjes basiswaarden en psychische functies in omloop en doelstellingen geformuleerd om die te meten: om mensen te helpen, om andere mensen te leren kennen, om mijn vaardigheden te ontwikkelen, om meer kans op een betaald werk te krijgen en dergelijke. Veelal zijn die rijtjes weinig onderscheidend en voorspellend. Vrijwilligers kruisen zeer uiteenlopende redenen voor hun activiteiten aan. In eigen woorden komen ze vaak niet veel verder dan: omdat ik het leuk vind, omdat iemand het moest doen of alleen maar 'gewoon'. Dat heeft er mee te maken dat mensen dingen niet zo rationeel om een bepaalde reden doen. Ze rollen ergens door toevallige omstandigheden in of omdat ze moeilijk nee kunnen zeggen. Al doende veranderen hun motieven, krijgen ze waardering

die ze niet hadden verwacht. Ze verplichten zich tegenover andere vrijwilligers, gaan zich verantwoordelijk voelen voor de mensen die ze helpen, etcetera. De vraag waarom je iets doet, is dan niet meer zo makkelijk te beantwoorden. Er speelt van alles door elkaar en wat het belangrijkste is verschilt per moment. Je kunt het zelden los zien van de relaties met andere mensen. Vrijwilligerswerk is een individuele activiteit, maar krijgt vooral betekenis als sociale praktijk. Dat laten beelden beter zien dan uitgebreide beschouwingen. Naast portretten van individuele vrijwilligers waar zich naast plezier, trots en andere 'zin' een veelheid aan motieven achter de blik in de camera laat vermoeden, laat dit boek zien waar het vrijwilligerswerk vooral gebeurt: tussen mensen. Soms is het even zoeken wie de vrijwilligers zijn en wie de 'anderen' die in de definitie van vrijwilligerswerk worden verondersteld. Je kunt je gaan afvragen waarom je eigenlijk wilt weten wie de vrijwilliger is, als ze het allemaal naar hun zin hebben.

Paul Dekker

Welkom Winkel voor vluchtelingen

Kunstactiviteiten met ouderen, de Gruitpoort

Distributie parochieblad, Onze Lieve Vrouwekerk

Supportersvereniging Superboeren De Graafschap

Lotte Arendsen, De Graafschap

Marijke Huijnen, Hospice Sravana

Peter Seggelinck, Speeltuin Schöneveld

Gerrit Lubbers, Manege Zandewierde

Schaatsbaan, Mooi Koor Man

Rode Kruis, Stadsfeest

Openbaar Vervoer Museum

Brandweerkazerne

Brandweerkazerne

Merkez Moskee

Knutselen met vluchtelingen, opvanglocatie Doetinchem

Openbare Basisschool de Huet

Koken met vluchtelingen, Topsporthal

Knutselen met vluchtelingen, opvanglocatie Doetinchem

Woonzorgcentrum Schavenweide

Dansen met verstandelijk beperkten, Spindo

Fietscross vereniging De IJsselcrossers

Fietscross vereniging De IJsselcrossers

Motorcrossvereniging TCD Hummelo

Schaken met vluchtelingen, de Spelkaravaan

Voetbalclub DZC '68

Voetbalclub DZC '68

Nese Yalvaç, De Gruitpoort

Yochem Hobbelen, Scouting Graaf Ottogroep

Fieke van Weeghel, Woonzorgcentrum Schavenweide

Doortje van Uum, Slingeland Ziekenhuis

Pauline Kampshoff, aquafit

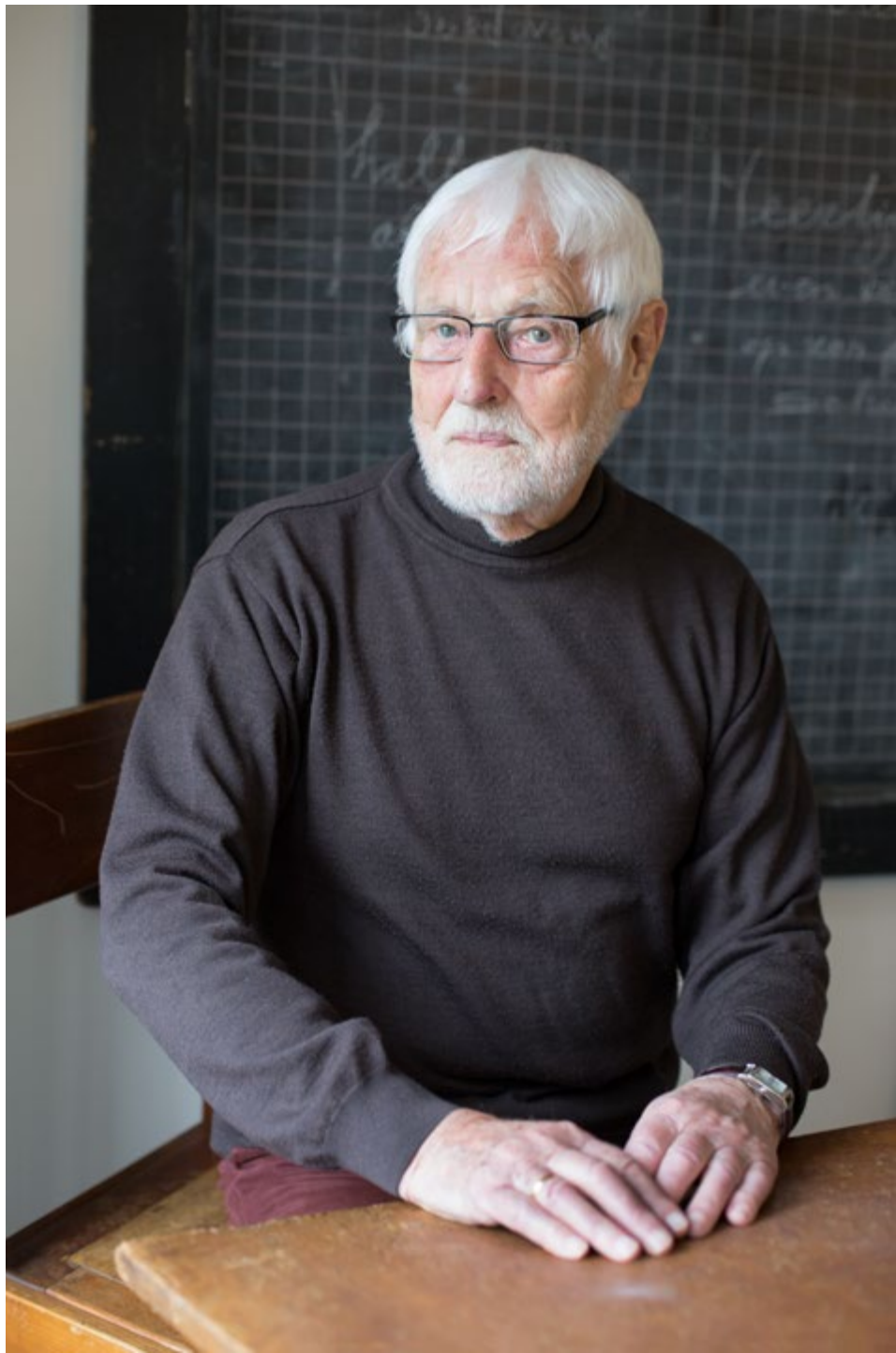
Nel Bouwman, aquafit

Joaz Alkemade, Kinderboerderij Kokiezier

Johan Hartemink, Motorcrossvereniging TCD Hummelo

Bert Kwist, Stadsmuseum Doetinchem

Stadsmuseum Doetinchem

Slingeland Ziekenhuis

Prins Carnaval ontbijt met chauffeur

Kinderkamp Kneuterkamp

Kinderkamp Kneuterkamp

Kinderkamp Kneuterkamp

Kinderkamp Kneuterkamp

Kindercarnaval, carnavalsvereniging de Bloaskoppen

Kindercarnaval, carnavalsvereniging de Bloaskoppen

Stadsfeest

Stadsfeest

Stadsfeest

Onze Lieve Vrouwekerk

Woonzorgcentrum Schavenweide

Stervensbegeleiding thuis, Hospice Sravana

Vrijwilligers vormen het cement van de samenleving, maar het werk dat zij verzetten wordt niet altijd gezien.

Een klein jaar, van de vrijwilligersbeurs in november 2015 tot de Doetinchemse Stadsfeesten in september 2016, reisde Jantine Messing bijna wekelijks naar haar geboortestad om daar vrijwilligers en hun werk te fotograferen.

Het leek altijd zo vanzelfsprekend: mijn moeder deed vrijwilligerswerk. Ze bracht bibliotheekboeken bij mensen thuis. Ze wist zelfs een literair café van de grond te krijgen waarvoor schrijvers van naam en faam naar Doetinchem reden. Nu zie ik hoe bijzonder dat eigenlijk was. Inmiddels ben ik antropoloog. Ik verdiep me in werelden en wereldjes, zoals de wereld van vrijwilligers. Denk jij bij vrijwilligers alleen aan vrouwen van 50 jaar en ouder? Ik niet meer.

Een jaar geleden benaderde Jantine het Stadsmuseum Doetinchem met het idee een tentoonstelling en een boek over vrijwilligers te maken. Een betere plek hiervoor was ondenkbaar omdat het Stadsmuseum geheel draait op onbetaalde krachten. Directrice Maaïke Kool was meteen verkocht.

Jantine ging als eerste op stap met eenbuurjongen van vroeger. Verpleger van beroep en op zondag misdienaar bij kerkdiensten in ziekenhuis Slingeland. Via hem ontmoette ze weer andere vrijwilligers. Telkens kwam uit het ene contact het andere voort en zo vergrootte Jantine haar zicht op de vrijwilligersnetwerken in Doetinchem.

Ze ging mee rennen met vluchtelingen, bezocht een zieke voor wie een vrijwilliger wekelijks piano speelt. Bracht Prins Carnaval voor dag en dauw een ontbijtje. Reed in een terreinwagen mee over het motorcrosscircuit. In badpak fotografeerde ze bij Aquafit zwemmende ouderen. Met een vrijwillige brandweerman wachtte ze op een brand. Ze trok met de mensen van Natuurmonumenten de bossen in en ervoer hoe zwaar plaggen is.

Wie oppervlakkig kijkt, ziet in vrijwilligerswerk alleen idealisme en naastenliefde. Vrijwilligerswerk is ook een manier van netwerken, van sociale banden verstevigen.

Zo divers als het werk is dat de vrijwilligers verrichten, zo uiteenlopend zijn hun motivaties om zonder geldelijke beloning aan de slag te gaan. Voor de een is

het bijvoorbeeld een uiting van maatschappelijke betrokkenheid, voor de ander vooral een manier om actief deel uit te maken van de samenleving.

Ik zie nu wat mensen uit betrokkenheid mogelijk maken.

Wat zou er in een gemeente als Doetinchem nog mogelijk zijn als er géén vrijwilligers waren? Denk ze eens weg. Het wordt op slag duidelijk dat de keuze om vrijwilliger te worden vaak lang niet zo vrijblijvend is als wij veronderstellen. Heb je hart voor je medemens, voor natuur, cultuur, sport en/of erfgoed, dan kan het pijn doen als daarvoor onvoldoende arbeidskrachten beschikbaar zijn. Het argument 'omdat er geen budget voor is' volstaat dan niet meer. Je steekt je handen uit je mouwen en gaat aan de slag, ook als je er niet voor wordt betaald en zelfs als niemand je ervoor bedankt.

Er is een keerzijde. Van veel van de werkzaamheden - en zeker bij de tijdrovende en zware - kun je je afvragen of het wel terecht is dat er geen geldelijke beloning tegenover staat. Leunen we niet teveel en te gemakkelijk op vrijwilligers?

In haar fotoreportage maakt Jantine de praktische organisatie en beslommeringen van vrijwilligerswerk zichtbaar: banners ophangen, tafelkleedjes uitleggen, kopjes koffie klaarzetten, bloemschikken voor het hospice en een hamsterbrug bouwen op de kinderboerderij. Een krant uit de grond stampen voor het kinderkamp in de zomervakantie. Het midden terrein van de motorcrossbaan maaien. En na afloop moet alles wat is gemaakt, voorbereid en klaargezet, ook weer afgebroken, opgeruimd en onderhouden worden.

Toen Jantine 4 jaar oud was, speelde ze in Speeltuinvereniging Schöneveld samen met een klasgenootje. Voor dit boek kwam ze er weer en ze zag daar zijn vader, nu een van de vrijwilligers. Jantines dochter rende meteen naar het geel, blauw en rode springkussen. Dat zij er zo lekker kon springen dankzij hem, dat is vast niet tot haar doorgedrongen.

[Desirée Hilkens](#)

Dankwoord

Mijn eerste dankbetuiging gaat uit naar alle vrijwilligers die hebben meegewerkt aan 'Onbetaalbaar'. Het zijn er heel veel. Er is geen beginnen aan om ze bij naam te noemen. Onmisbaar zijn ze en opvallend vaak bescheiden. Als ik iemand uitnodigde voor een portretsessie in mijn studio was de reactie vaak: 'Maar je hebt toch al foto's van me, het gaat toch om mijn werk?' Waar de een zich teveel in het zonnetje gezet voelde, viel de ander ongemerkt terug in zijn rol van dienstbare vrijwilliger: eropuit om een ander - mij - een plezier te doen. Het contact was hoe dan ook hartverwarmend. Ze openden hun wereld, deelden hun verhaal en reikten mij zo de inspiratie aan waarmee ik verder kon.

Ook ben ik dank verschuldigd aan alle organisaties die me een warm welkom boden. Vrijwilligerscoördinatoren toonden zich erg betrokken bij het project. Speciale dank gaat daarbij uit naar Erna Lueb van de Vrijwilligerscentrale Doetinchem. Ik kon altijd bij haar aankloppen voor contacten, ideeën en een kopje koffie.

Mijn ouders, nog steeds woonachtig in Doetinchem, kan ik nooit genoeg bedanken voor hun steun. Ook tijdens dit project. Altijd stonden ze klaar om me te helpen in de breedste zin van het woord. Veel Doetinchemmers kennen hun hartelijkheid. Vele deuren gingen open als mensen vernamen dat ik 'er een van Jan en Lenie' was.

Een fotoproject van deze omvang kost geld. Ik wil op deze plaats dan ook in het bijzonder de gemeente Doetinchem, Het Naoberfonds, het

Coöperatiefonds Rabobank en Platform Meedoen en Ondersteuningsdiensten bedanken. Niet alleen voor hun financiële ondersteuning, maar ook voor het enthousiasme waarmee ze dit project hebben omarmd, de wijze waarop ze hebben meegedacht en ideeën hebben aangedragen.

Verder ben ik dank verschuldigd aan allen die mij hebben geholpen bij de totstandkoming van het boek. In het bijzonder Paul Dekker en Desirée Hilken voor de teksten en Freerk Teunissen, Anita de Rover en Jeroen Nan voor tekstadvies. Jeroen, bedankt ook dat je altijd feedback gaf als ik mijn foto-oogst op je afvuurde. Verder heb ik bewondering voor het vakmanschap en de rust van vormgever Marco van Duyvendijk. Hij bleef altijd op koers als ik alle kanten opvloog. Wim Trompert dank ik voor zijn subtiele beeldbewerking. Verder kijk ik met veel plezier terug op mijn samenwerking met Patrick van den Hurk, met wie ik eropuit trok voor het maken van de begeleidende film bij de expositie.

Eén instelling - Het stadsmuseum Doetinchem - verdient speciale aandacht. Directeur Maaïke Kool dank ik voor haar vertrouwen, enthousiasme en steun tijdens alle fasen van dit project. Wellicht omdat we goede vriendinnen waren op de basisschool, was het contact prettig vertrouwd. Een half woord was vaak genoeg. Maaïke benadrukte met regelmaat dat ze het Stadsmuseum alleen draaiend kan houden door de inzet van de zestig vrijwilligers die het rijk is. Dus team Stadsmuseum: bedankt! Zonder jullie was dit nooit tot stand gekomen.

[Jantine Messing](#)

Natuurmonumenten

Colofon

Tentoonstelling

Onbetaalbaar. Vrijwilligers in Doetinchem

Stadsmuseum Doetinchem 6 november 2016 tot en met 29 januari 2017

Conservator: Jantine Messing

Projectleiding: Maaïke Kool

Grafische vormgeving: Saskia Bruil

Vormgeving: Lotte Bronsgeest

Audiovisuele ondersteuning: Patrick van den Hurk

Projectteam: Vrijwilligers Stadsmuseum Doetinchem

Onbetaalbaar is mede mogelijk gemaakt door de gemeente Doetinchem, het Naoberfonds Doetinchem, het Coöperatiefonds Rabobank, de Vrijwilligerscentrale Doetinchem en het Platform Meedoen en Ondersteuningsdiensten.

Publicatie

Deze publicatie is verschenen ter gelegenheid van de tentoonstelling *Onbetaalbaar*.

Concept, fotografie en samenstelling: Jantine Messing

Vormgeving: Marco van Duyvendijk

Fotobewerking: Wim Trompert

Redactie: Freerk Teunissen, Anita de Rover, Jeroen Nan, Cécile Schulte

Teksten: Paul Dekker, Desirée Hilkens

Projectleiding: Maaïke Kool

Drukker: Die Keure Printing & Publishing

© Jantine Messing 2016

Eerste druk: oktober 2016

ISBN/EAN: 978-90-825988-0-3